

RAYMOND WILLIAMS • Anahtar Sözcükler

Keywords. A vocabulary of culture and society

© 1976, 1983 Raymond Williams

Bu kitabın İngilizce baskısı HarperCollins Publishers tarafından yapılmıştır.
Akcalı Telif Hakları

İletişim Yayınları 1104 • Politika Dizisi 51

ISBN-13: 978-975-05-0339-9

© 2005 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1-6. BASKI 2005-2016, İstanbul

7. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Asena Günal - Kerem Ünüvar

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ekrem Solgun

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RAYMOND WILLIAMS

Anahtar Sözcükler

Kültür ve Toplumun
Sözvarlığı

Keywords

A vocabulary of culture and society

ÇEVİREN *Savaş Kılıç*

RAYMOND WILLIAMS 1921'de Galler'deki Pandy köyünde bir demiryolu işçisinin oğlu olarak dünyaya geldi. Cambridge Üniversitesi'nde okurken Genç Komünistler'e katıldı ve gazeteciliğe başladı. 1941'de üniversiteden ayrılarak savaşa katıldı. 1946'da Cambridge'e dönerek eğitimini tamamladı. Oxford Üniversitesi bünyesinde yetişkinlere yönelik bir eğitim programında ve İşçi Eğitim Birliği'nde öğretmenlik yaptı. *Politics and Letters* (1946-1948) dergisinin yönetmenliğini yürüttü. Sovyetik doktoriner komünizme alternatif olarak "yeni solu" geliştirecek olan *New Left Review* dergisini kurdu. Tiyatro ve edebiyat eserlerini siyasi ve toplumsal bağlamları içinde inceleyen birçok çalışma yaptı: *Reading and Criticism* (Okuma ve Eleştiri, 1950), *Drama from Ibsen to Eliot* (Ibsen'den Eliot'a Tiyatro, 1952), *Drama in Performance* (Tiyatro Eserinin İcrası, 1954) bu alanda kaleme aldığı önemli eserleri arasındadır. 1958'de yayımlanan *Kültür ve Toplum: 1780-1950* (İletişim Yayınları, 2017) kitabı, toplumları kültürleri üzerinden inceleyen kültürel materyalizmin ve çağdaş kültürel çalışmalar disiplininin kurucu eserlerinden oldu. 1961'de Cambridge Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde profesör oldu. 1966'da *Modern Trajedi*'yi yazdı. *Kültür ve Toplum*'ün devamı olarak yazdığı *Anahat Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözcükleri* (1976; İletişim Yayınları, 2005) İngilizcedeki bazı kilit kavramların tarihsel gelişimini izleyerek bir İngiliz kültür tarihi ortaya koyuyordu. 1973'te edebiyat kuramıyla ilgili eseri *The Country and the City* (Taşra ve Kent) kitabını çıkardı. 1960'ların sonu ile 1970'lerde, gelişmekte olan iletişim teknolojileriyle ilgilenmeye başladı ve *Television: Technology and Cultural Form* (Televizyon: Teknoloji ve Kültürel Form, 1974) kitabını yazdı. *Marksizm ve Edebiyat* (1977; Adam Yayınları, 1990), *Kültür ve Materyalizm* (1980; Sel Yayınları, 2013) ve *The Politics of Modernism* (Modernizmin Politikası, 1989) kitaplarıysa Raymond Williams'ın postmodernizme karşı kaleme aldığı ve 20. yüzyılda sanat tarihine damgasını vurmuş olan "modernizm" ve "avangard" kavramlarını aydınlatığı kitaplardır. Williams, kuramsal eserleri dışında çok sayıda roman da kaleme aldı; tamamlanmadan kalan ve sonradan iki cilt halinde yayımlanan *The People of the Black Mountains* (Black Mountains Halkı) başlıklı tarihi romanı üzerinde çalıştığı sırada, 1988'de hayatını kaybetti.

Kirsti, Annika, David ve Rosalind için

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	12
ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ	13
GİRİŞ	17
İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	37
AESTHETIC [Estetik, güzelduyu]	39
ALIENATION [Yabancılaşma]	41
ANARCHISM [Anarşizm]	46
ANTHROPOLOGY [Antropoloji, insanbilim]	48
ART [Sanat]	51
BEHAVIOUR [Davranış]	54
BOURGEOIS [Burjuva, kentsoylu]	57
BUREAUCRACY [Bürokrasi]	60
CAPITALISM [Kapitalizm]	62
CAREER [Meslek yaşamı, kariyer]	64
CHARITY [İyilik, hayır, iyilikseverlik, hayırseverlik]	66
CITY [Şehir, kent]	68
CIVILIZATION [Uygarlık, medeniyet]	70
CLASS [Sınıf]	73

COLLECTIVE [Kolektif, toplu].....	84
COMMERCIALISM [Ticaretçilik].....	85
COMMON [Ortak; yaygın].....	86
COMMUNICATION [İletişim].....	88
COMMUNISM [Kömünizm].....	89
COMMUNITY [Topluluk].....	91
CONSENSUS [Mutabakat, uzlaşma].....	93
CONSUMER [Tüketici].....	94
CONVENTIONAL [Geleneksel, uzlaşımsal].....	96
COUNTRY [Ülke, kırlık].....	97
CREATIVE [Yaratıcı].....	99
CRITICISM [Eleştiri, tenkit].....	102
CULTURE [Kültür, hars].....	105
DEMOCRACY [Demokrasi].....	112
DETERMINE [Belirlemek, tayin etmek].....	118
DEVELOPMENT [Gelişme].....	124
DIALECT [Ağız, lehçe, diyalekt].....	126
DIALECTIC [Diyalektik].....	128
DOCTRINAIRE [Doktriner].....	130
DRAMATIC [Dramatik].....	131
ECOLOGY [Ekoloji].....	133
EDUCATED [Eğitimli].....	134
ELITE [Elit, seçkin].....	135
EMPIRICAL [Ampirik, görgül].....	138
EQUALITY [Eşitlik].....	141
ETHNIC [Etnik].....	144
EVOLUTION [Evrim].....	144
EXISTENTIAL [Varoluşsal].....	148
EXPERIENCE [Deneyim, tecrübe].....	151
EXPERT [Uzman].....	155
EXPLOITATION [Sömürü].....	156
FAMILY [Aile].....	157
FICTION [Kurgu].....	161

FOLK [Halk].....	163
FORMALIST [Biçimci, şekilci].....	166
GENERATION [Kuşak, nesil].....	169
GENETIC [Genetik].....	171
GENIUS [Deha, dahi].....	172
HEGEMONY [Hegemonya].....	174
HISTORY [Tarih].....	176
HUMANITY [İnsanlık].....	178
IDEALISM [İdealizm].....	183
IDEOLOGY [İdeoloji].....	185
IMAGE [İmaj, imge, suret, hayal].....	190
IMPERIALISM [Emperyalizm].....	191
IMPROVE [Geliştirmek].....	193
INDIVIDUAL [Birey, bireysel].....	194
INDUSTRY [Sanayi, endüstri].....	198
INSTITUTION [Kurum].....	202
INTELLECTUAL [Entelektüel, aydın; zihinsel].....	203
INTEREST [İlgi, çıkar, faiz].....	206
ISMS [İzmler].....	208
JARGON [Argo, jargon].....	210
LABOUR [Emek].....	212
LIBERAL [Liberal, serbest].....	216
LIBERATION [Özgürleş(tir)me].....	219
LITERATURE [Edebiyat, yazın].....	221
MAN [Erkek, insan, adam].....	227
MANAGEMENT [Yönetim, idare].....	229
MASSES [Kitleler].....	231
MATERIALISM [Materyalizm, maddecilik].....	238
MECHANICAL [Mekanik].....	243
MEDIA [Medya, kitle iletişim araçları].....	245

MEDIATION [Dolayım]lama].....	247
MEDIEVAL [Ortaçağ; ortaçağa özgü, ait].....	250
MODERN [Çağdaş, çağcıl, asri].....	251
MONOPOLY [Tekel, monopol].....	253
MYTH [Mit, söylen].....	255
NATIONALIST [Milliyetçi, ulusalcı].....	257
NATIVE [Yerli].....	260
NATURALISM [Doğalcılık].....	261
NATURE [Doğa, tabiat].....	265
ORDINARY [Sıradan, alelade].....	271
ORGANIC [Organik].....	274
ORIGINALITY [Orijinallik, özgünlük].....	277
PEASANT [Köylü].....	279
PERSONALITY [Kişilik].....	280
PHILOSOPHY [Felsefe].....	284
POPULAR [Popüler].....	285
POSITIVIST [Pozitivist, olgucu].....	287
PRAGMATIC [Pragmatik].....	289
PRIVATE [Özel].....	292
PROGRESSIVE [İlerici, ilerlemeye ilişkin].....	294
PSYCHOLOGICAL [Psikolojik].....	297
RACIAL [Irksal].....	300
RADICAL [Kökten, radikal].....	303
RATIONAL [Rasyonel, ussal, akli].....	305
REACTIONARY [Tepkili, tepkisel; tutucu, gerici].....	309
REALISM [Gerçekçilik].....	311
REFORM [Reform, yeniden yapılan(dır)ma].....	317
REGIONAL [Bölgesel].....	320
REPRESENTATIVE [Temsilci, temsilî].....	322
REVOLUTION [Devrim, ihtilal, inkılap].....	326
ROMANTIC [Romantik].....	332

SCIENCE [Bilim].....	335
SENSIBILITY [Duyarlılık, hassasiyet].....	339
SEX [Seks, cinsel ilişki; cinsiyet].....	343
SOCIALIST [Sosyalist].....	347
SOCIETY [Toplum].....	353
SOCIOLOGY [Sosyoloji, toplumbilim].....	358
STANDARDS [Standartlar].....	359
STATUS [Statü].....	363
STRUCTURAL [Yapısal].....	366
SUBJECTIVE [Öznel].....	374
TASTE [Beğeni; tat].....	380
TECHNOLOGY [Teknoloji].....	382
THEORY [Teori, kuram, nazariye].....	383
TRADITION [Gelenek, rivayet].....	386
UNCONSCIOUS [Bilinçdışı, bilinçaltı, bilinçsiz].....	388
UNDERPRIVILEGED [Ayrıcalıksız].....	393
UNEMPLOYMENT [İşsizlik].....	394
UTILITARIAN [Faydacı].....	397
VIOLENCE [Şiddet].....	399
WEALTH [Servet, zenginlik].....	402
WELFARE [Refah].....	403
WESTERN [Batılı].....	404
WORK [Çalışma, iş; çalışmak].....	406
SEÇME KAYNAKÇA.....	410
TÜRKÇE KAVRAM DİZİNİ.....	413

KISALTMALAR

Krşl. : Karşılaştırınız

Bkz. : Bakınız

OED. : Oxford English Dictionary

Yak. : Yaklaşık

Çevirenin Önsözü

I

Okuru uyarmak isterim: elinizde tuttuğunuz sözlük, her şeyden önce İngilizce bir sözlüktür, İngilizce sözcüklerin anlam tarihlerine ilişkin bir sözlük. Çeviri süreci de İngiliz ya da İngilizce bilen okura yönelik olarak hazırlanmış bir (tekdilli) sözlüğün çevirisinde karşılaşılabilecek bütün güçlükleri içeriyordu. *Tarihsel bir sözlük* olmasının güçlükleri de eklendi buna: 13. yüzyıldan ya da 15. yüzyıldan verilen bir örnek cümle olduğu biçimde bırakılamayacağı gibi, çevirisi de kolay değildi. Burada kısaca karşılaşılan sorunlar ve bulduğumuz çözüm yollarından söz etmek isterim.

- İlk güçlük sözlüğün düzenine ilişkindi. Maddebaşları İngilizce mi bırakılmalı yoksa Türkçe'ye mi çevrilmeliydi? İngilizce'ye ait bir sözlük olduğu ve Türkçe'ye çevirdiğimiz takdirde maddelerin özgün düzeni değişeceği için, olduğu gibi bırakmayı, ancak parantez içinde maddebaşı sözcüklerin Türkçe anlamlarını vermeyi daha uygun bulduk.

- Bu durumda Türkiyeli okurun sözlükten daha kolay yararlanabilmesi için maddebaşındaki Türkçe karşılıkların bir dizinini hazırlamak gerekli görüldü.

- Kavramlardan çok İngilizce sözcüklerin tarihçelerinin (örneğin İngilizce **history** sözcüğünün kökeni) açıklandığı durumlarda, madde-başı sözcükler madde içinde çevrilmeden bırakıldı, kavram olarak (örneğin tarih kavramına ilişkin anlayışlar ele alınınca) kullanıldıklarındaysa çevrildi. Ancak kullanımların her zaman açık bir ayrıma el-vermediği de görülecektir.

- Tanık cümleler Türkçe'ye çevrildiklerinde çoğu zaman bütün işlevlerini yitirdikleri için, ağırlıklı özgünlerinin yanı başında köşeli ay-raç içinde çevirilerine yer verildi. 19. yüzyıldan bu yana olan tanıklar günümüz İngilizce'sine yakın oldukları için özel bir nitelik sunmadıkları durumlarda doğrudan çevrildiler.

Peki bu haliyle sözlük, Türkiyeli okura ne ifade eder? Her şeyden önce belli İngilizce sözcüklerin, dolayısıyla kavramların tarihini sunmasıyla, bizim kendi kültürümüz içinde doğrudan doğruya çevirdiğimiz ya da öyle veya böyle uyarladığımız onlarca kilit kavramın nasıl bir geçmişin ürünü olduklarını ve belki nasıl kavranmaları gerektiğini anlamamıza olanak veriyor. Böylelikle İngilizce'den Türkçe'ye çeviri yapanların kimi ihtiyaçlarına da cevap vereceğini umut ediyoruz.

Sözlükten bekleyebileceğimiz bir diğer yarar da, Türkçe'nin benzer bir sözlüğünün oluşturulmasına, dolayısıyla bizim kültür tarihimizin araştırılmasına, örnek olmak suretiyle katkıda bulunması ümididir. Yaklaşık yüzyıldır ülkemizde filoloji çalışmaları yapılmasına, üniversite-lerde ilgili bölümler bulunmasına karşın, böylesi bir sözlüğü hazırlama enerjisi ve yeterliğinden uzak görünüyoruz; dilciler tarihsel sözlüğün filolojik yararları (tarihsel metinlerin daha iyi anlaşılması) dışında, kül-tür tarihi için taşıyabileceği değer bilincinde görünmüyor. Elinizdeki çevirinin bu alanda yapılacak çalışmalara yol göstermesini diliyoruz.

II

Bu önemli yapıtın ortaya çıktığı bağlamdan söz etmek yerinde olur. R. Williams'ın çalışması iki ayak üstüne oturuyor: sözcüklerin anlam tarihçeleri ve bu tarihçelerin kültür tarihi açısından yorumlanması. Bunlardan ikincisinin varoluşu ister istemez ilkinе bağılı. Ve bu ilki, ya-ni sözcüklerin anlam tarihleri konusunda ise Williams bizlerin hayal

edemeyeceği kadar şanslı; çünkü yararlandığı *Oxford Sözlüğü* daha 19. yüzyılda başlanmış çok büyük bir projedir. Yaklaşık yarım yüzyıl süren bir kolektif çalışmanın ürünü olan, tam adıyla, *Oxford English Dictionary on Historical Principles* (Tarihsel İlkelere Dayalı Oxford İngilizce Sözlüğü) 1933 yılında 12 cilt olarak tamamlandı; bugün güncel ekleriyle birlikte 20 cildi buldu.

Adından da anlaşılacağı üzere sözlük, 19. yüzyılın en gözde bilimlerinden tarihsel dilbilimin anıtsal verimlerinden biri. Fransız Devrimi'nin ardından ve Darwin'in evrim kuramıyla birlikte kaçınılmaz biçimde bir "tarih yüzyılı"na dönüşen 19. yüzyılda, dilbilim de kendini tarihsel ilkelere dayandırmak zorunda hissediyordu. Sanskritçe'nin keşfiyle birlikte, 18. yüzyılın felsefi ağırlıklı dil yaklaşımı, doğru ya da yanlış, terk edilecek, F. Bopp'un çalışmaları alanın kurucu kitapları olacaktı. Çalışmalar daha çok dillerin ses düzeninin tarih içinde nasıl değiştiğine, bir dilin yerini nasıl bir diğerine bıraktığına odaklanıyorsa da, sözcüklerin anlamı üstüne önemli çalışmalar da görülmüştü. Tarihin, bilincin kurucu öğelerinden olması ve *présentisme*'in etkisinden çıkılmasıyla, belli bir dilde o anda kullanılan sözcüklerin ezelden beri o anlamla kullanılmadığı da fark edilecekti.

Ses değişmelerinin ardında yatan/yattığı varsayılan yasalar araştırıldığı gibi, anlam değişmelerinin de yasaları olup olmadığı gündeme gelecekti. Ama bu çalışmaların yapılabilmesi için, veritabanını oluşturmak üzere, tarihsel sözlüklerin hazırlanması gerekiyordu. Bu konuda E. Littré'nin 7 ciltlik ünlü sözlüğünün (*Dictionnaire de la langue française*, 1863-1872) önemli bir örnek oluşturduğuna kuşku yok. Anlambilimin adının konulması ve alanının tanımlanmasının M. Bréal (*Essai de sémantique – Science des significations*, 1897) tarafından Fransızca'da gerçekleştirilmesi de bir rastlantı değil elbet.

Oxford English Dictionary on Historical Principles da bu bilimsel bağlam içinde yayınlanmış, her bir sözcüğün anlamını kullandığı çağa göre saptayıp, tarihsel anlamların tanıklarını sunmasıyla, eski metinleri anlamaya çalışan filologlar kadar kültür tarihçileri için de eşsiz bir hazine oluşturmuştur. Çünkü Bréal'den el alan Saussure'ün modern dilbilimi kurmasıyla birlikte, sözcüklerin nesnelere değil, kendilerine, yani konuşanların algılamalarına gönderme yaptığını anlamak fazla zaman almayacaktı.

Sözcüklerin anlam tarihlerinin kültür tarihi için bulunmaz bir kaynak sağladığını ilk fark eden olmasa da, R. Williams en önemli çalışmalardan birini ortaya koymuştur. Yaklaşık aynı dönemlerde Fransa'da da kimi sözlükbilimciler benzer projeler üstünde çalışıyor, ama Williams'ınki gibi sözcük sözcük belli bir tarihi kat eden araştırmalar yerine, Saussure'ün eşsüremlî dilbiliminin etkisiyle, tarihin belli bir döneminde toplumun belli bir kavram alanındaki sözvarlığını araştırıyorlardı: örneğin Greimas'ın ünlü *La mode en 1830'u* (1830'da Moda). Türkiye'de de Greimas'ın kişisel etkisiyle Berke Vardar benzer iki çalışma ortaya koyacaktı: *Structure fondamentale du vocabulaire social et politique en France, de 1815 à 1830* (Fransa'da 1815'ten 1830'a Toplumsal ve Siyasal Sözvarlığının Temel Yapısı, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, 1973) ve *Etude lexicologique d'un champ notionnel: le champ notionnel de la liberté en France, de 1627 à 1642* (Fransa'da 1627'den 1642'ye Özgürlük Kavram Alanının Sözlükbilimsel İncelemesi, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, 1969).

Söz konusu iki yaklaşımın hiç olmazsa birinin dilimize aktarılmış olması bir ilk adım, dileriz diğerinin de önemli bir ürünü Türkçe'ye çevrilir. Böylelikle, dilimizin tarihsel bir sözlüğünün de hazırlanmasıyla, Türkçe'nin tarihsel sözvarlığının yorumlanmasının ve tarihimizin "ideolojik" içeriğinin aydınlatılmasının mümkün, dahası pek çok araştırma alanı için sağlam bir zemin sunacak ölçüde verimli olacağına inanıyoruz.

GİRİŞ

1945'te, Almanya ve Japonya ile savaş bittikten sonra, Cambridge'e dönmek üzere ordudan terhis edilmişim. Üniversite eğitim dönemi yeni başlamıştı, pek çok ilişki ve grup oluşturulmuştu bile. Kiel Kanalı'ndaki bir topçu alayından Cambridge'deki bir koleje dönmek, her halükârda tuhaftı. Sadece dört buçuk yıldır yoktum, fakat savaş hareketleri içinde bütün üniversite arkadaşlarımla bağlantım kopmuştu. Sonraları, pek çok tuhaf günün ardından, 1930'ların oluşumlarının baskıya rağmen hâlâ etkin olduğu zamanlarda, savaşın ilk yılında birlikte çalıştığım bir adamla karşılaştım. O da ordudan yeni ayrılmıştı. Coşkuyla konuştuk, ama geçmişten değil. Zihnimiz, etrafımızda gördüğümüz bu yeni ve tuhaf dünyayla gereğinden fazla meşguldü. Sonra ikimiz de, aslında eşanlı olarak, "gerçek şu ki, bizimle aynı dili konuşmuyorlar," dedik.

Yaygın bir deyiştir bu. Genellikle art arda gelen kuşaklar arasında, hatta bazen anne babalarla çocuklar arasında kullanılır. Daha altı yıl önce, Galler'deki bir işçi sınıfı ailesinden Cambridge'e geldiğimde ben kendim kullanmışım. Dilin kullanıldığı pek çok alanda bu ifade elbette ki doğru değildir. Ortak dilimiz içinde, belli bir ülkede toplumsal farklılıkların ya da yaş farklılıklarının bilincinde olabiliriz, ama apaçık ritim,

aksan ve ton çeşitlemeleri olmakla birlikte, temelde en gündelik şeyler ve etkinlikler için aynı sözcükleri kullanırız. Kimi değişken sözcüklere, diyelim ki *lunch*, *supper* ve *dinner*'a dikkat çekilebilir, ama aralarındaki farklar pek önemli değildir. “Aynı dili konuşmuyoruz,” diyecek olduğumuzda daha genel bir şeyi kastederiz: farklı dolaysız değerlerimiz veya farklı türden değerlendirmelerimiz olduğunu, ya da farklı enerji ve ilgi oluşumlarıyla dağılımlarının genellikle sezinleyerek ayırında olduğumuzu. Böyle bir durumda her grup kendi anadilini konuşmaktadır, ama özellikle güçlü duygular ve önemli fikirler söz konusu olduğunda kullanımları farklıdır. Her ne kadar geçici olarak başat olan bir grup kendi kullanımını “doğru” diye dayatmaya çalışsa da, hiçbir grup herhangi bir dilbilimsel ölçüte göre “yanlış” değildir. Eleştirilerle bu karşılaşmalar (çok bilinçli de olabilir, sadece biraz tuhaflık ve rahatsızlık da hissedilebilir) esnasında gerçekte meydana gelen; belli sözcükler, tonlar ve ritimlerle anlamlar sunulur, sezilir, sınanır, doğrulanır, öne sürülür, nitelenir, değiştirilirken dilin gelişimi içinde çok önemli yeri olan bir süreçtir. Bazı durumlarda çok yavaş bir süreçtir bu aslında; kendisini herhangi bir şeyde etkin biçimde, yani sonuçlarıyla, olanca ağırlığıyla gösterebilmesi için yüzyılların geçmesi gerekir. Bazı durumlarda da, süreç hızlı olabilir, özellikle de belli kilit alanlarda. Büyük ve etkin bir üniversitede, savaş kadar önemli bir değişiklik döneminde süreç, olağanüstü hızlı ve bilinçli gözükabilir.

Yine de, dedik ikimiz de, sadece dört beş yıl oldu. Gerçekten bu kadar değişmiş olabilir miydi? Örnekler ararken politika ve dine ilişkin kimi genel tutumların değiştiğini fark ettik ve bunların önemli değişiklikler olduğunda hemfikir olduk. Ama o sıralar çok sık duyuyormuşum gibi gelen tek bir sözcükle uğraşırken buldum kendimi, *kültür*: tabii ki sadece bir topçu alayının veya kendi ailemin konuşmasına kıyasla değil, o birkaç yıldan sonraki üniversiteye doğrudan kıyasla. Daha önceden sözcüğü iki anlamda duymuştum: birini kamelyalarda, çayevlerinde ve buna benzer yerlerde, düşünceler ve eğitim bakımından değil, salt para veya konum bakımında da değil, da-

ha soyut bir alanda, davranışa ilişkin olarak bir tür toplumsal üstünlüğü anlatmak için yeğlenen bir sözcük gibiydi; ikinci olarak arkadaşlarımız arasında da şiirler ve romanlar yazmayı, filmler ve resimler yapmayı, tiyatrolarda çalışmayı anlatmak için kullanılan etkin bir sözcüktü. Artık duyduğum, ama gerçekten netleştiremediğim iki farklı anlam vardı: Birincisi, edebiyat incelemesinde, bazı önemli değer oluşumlarını açıktan açığa olmasa da güçlü bir biçimde anlatmak için kullanılışı (*edebiyatın* kendisi de aynı vurguyu taşıyordu); ikinci olarak, daha genel bir tartışmada, ama bana öyle geliyordu ki çok farklı içerimlerle, sözcüğü neredeyse *toplum*'a denk kılan bir kullanım: belli bir *yaşam biçimi* - “Amerikan kültürü”, “Japon kültürü”.

O gün olduğuna inandığım şeyi bugün açıklayabilirim. İngiltere’de iki önemli gelenek etkinlik kazanmıştı: edebiyat incelemesinde merkezî terimlerinden biri *kültür* olan Arnold’dan Leavis’e bir eleştiri düşüncesinin kararlı egemenliği; ve toplum tartışmalarında bir uzmanlık terimi olarak net olan, ama gitgide artan Amerikan etkisi ve Mannheim gibi düşünürlerin koşut etkisiyle artık doğallaşan antropolojik bir anlamın genel söyleşime katılması. Önceki iki anlam besbelli zayıflamıştı: çayevi anlamı hâlâ etkin olduğu halde, daha uzaktı ve gitgide komikleşiyordu; sanatsal etkinlik anlamı ulusal yerini koruduğu halde hem eleştirinin vurgusu hem de bütün bir yaşama biçimine yapılan daha geniş ve yaygınlaşmakta olan gönderimce dışlanıyordu. Fakat o zamanlar bunların hiçbirini bilmiyordum. Sadece zor bir sözcük, çeşitli yollarla anlamaya çalıştığımız değişimin bir örneği olarak düşünebildiğim bir sözcüktü.

Cambridge’deki yılım geçti. Yetişkin eğitimine ilişkin bir işe girdim. İki yıl içinde T.S. Eliot *Notes Towards the Definition of Culture*’ını (1948) yayınladı –anladığım ama kabul edemediğim bir kitap– ve Cambridge’deki o ilk haftaların anımsanması güç tuhaflığı daha güçlü bir halde geri döndü. Yetişkinlerden oluşan sınıfta sözcüğü araştırmaya başladım. Kullanımlarının zihnimde yol açtığı sorunlardan ötürü, bağlantılanırdığım sözcükler *sınıf* ve *sanat*, sonra da *endüstri* ve *demok-*

rasi idi. Bu beş sözcük bana bir tür yapı gibi geliyordu. Üzerlerine düşündükçe aralarındaki ilişkiler daha karmaşık hale geldi. Her birinin ne anlama geldiğini daha net görmek için kapsamlı biçimde okumaya başladım. Sonra bir gün taşındığımız Seaford'daki halk kütüphanesinin bodrumunda, neredeyse genişgüzel biçimde *kültür* sözcüğüne baktım, şimdi çoğunlukla OED dediğimiz sözlüğün on üç cildinden birinde: Oxford *New English Dictionary on Historical Principles*. Adeta anlak bir kavrama şokuydu bu. Kavramaya çalıştığım anlam değişimleri, öyle görünüyordu ki, İngilizce'de 19. yüzyılın başında başlamıştı. *Sınıf* ve *sanat*, *endüstri* ve *demokrasi* ile sezdiğim bağlantılar dilde yalnızca zihinsel değil, tarihsel bir şekil aldı. Bu değişimleri bugün çok daha karmaşık biçimlerde görüyorum. *Kültür*'ün kendisinin artık ilişkili ama farklı bir tarihi var. Fakat kimi ivedi çağdaş sorunları –birebir dolaysız dünyayı anlamaya ilişkin sorunları– anlama çabası içinde başlayan bir araştırmanın bir geleneği anlama çabası olarak belli bir şekli aldığı an, işte bu andı. 1956'da biten bu çalışma sonradan *Kültür ve Toplum** adlı kitabım oldu.

Bu çalışmayı belli bir akademik konu düzeyinde tanımlamak o zaman kolay değildi, şimdi de değil. Kitap çeşitli başlıklar altında sınıflandırıldı; kültürel tarih, tarihsel anlambilim, düşünce tarihi, toplumsal eleştiri, edebiyat tarihi ve sosyoloji gibi. Bu zaman zaman sıkıntı verici, hatta zor olabilir, fakat akademik konular ebedi kategoriler değildir ve gerçek şu ki bazı genel soruları bazı özel biçimlerde sormayı istemekle, kurmakta olduğum bağlantıların ve tarif etmeye yeltendiğim ilgi alanının pratikte başka birçok insan tarafından tecrübe edilip paylaşıldığını anladım; yani bu özel çalışmanın hitap ettiği insanlar tarafından. Bu ilgi alanının önemli bir niteliği sözcük vardı* [vocabulary]; özelleşmiş bir disiplinin özelleşmiş söz-

(*) İletişim Yayınları tarafından 2006 içinde yayımlanacak – e.n.

(**) Sadece kelime karşılıklarının biraraya getirilmesi değil, kelimelerin tarihsel, toplumsal ve kültürel mirasları hakkındaki vurguyu muhafaza edebilmek için vocabulary karşılığı olarak sözcüklü kullanılmıştır – e.n.

varlığı değil (her ne kadar sık sık bunların birçoğuyla örtüşse de), gündelik kullarımdaki kuvvetli, zor ve inandırıcı sözcüklerden tutun, başlangıçtaki özelleşmiş bağlamlarından çıkıp, daha geniş düşünce ve deneyim alanlarını tanımlamada oldukça yaygın hale gelmiş sözcüklere kadar uzanan genel bir sözcük varlığı. Özellikle ortak yaşamımızın birçok önemli olayını tartışmak istediğimizde, çoğu zaman eksikliğiyle gediğiyle başkalarıyla paylaştığımız sözcük varlığıdır bu. Tüm bunların kaynağı olan zorlu sözcük, yani *culture* buna mükemmel bir örnektir. Özel araştırma alanlarında özelleşmiş anlamları vardır ve bunları ayıklamak gereksiz bir iş gibi görünebilir. Fakat ilgimi ilk başta çeken, farklı disiplinlerde değil, genel tartışmada bu sözcüğün genel ve değişken kullanımının işaret ettiği şeydi. Genelde ayrı olarak düşünülen iki alanda –*sanat* ve *toplum*– önemli olması, yeni sorular doğurup yeni bağlantı biçimleri getirdi aklıma. Devam ettikçe bunun büyük bir sözcük yelpazesi için –*aesthetic*’ten *work*’e kadar– geçerli olduğunu fark ettim ve bu sözcükleri toplayıp, onları anlamaya çalışmaya koyuldum. Önemli olan, denebilir ki, seçme işlemidir. Bazı dahil etme ve dışlamaların insanlara nasıl keyfi gelebileceğini fark ediyorum. Fakat, tamamen genel tartışma ortamında bana ilginç ya da zor gelen biçimlerde kullanıldığını gördüğüm veya duyduğum için seçmiş olduğum, yaklaşık iki yüz sözcükten sonra altmışını seçip, asıl metninde birkaç özel yazar ve düşünür üzerinde duran *Kültür ve Toplum* kitabıma bir ek olarak koymak niyetiyle, bunlar haklarında notlar alıp kısa denemeler yazdım. Fakat kitap bittiğinde yayıncım kitabın kısaltılması gerektiğini söyledi: çıkarılabilecek maddelerden biri bu ek bölümdü. Seçim şansım pek yoktu. İstemeye istemeye onayladım. Bir notta bu malzemeyi ayrı bir yazı olarak sunmaya söz verdim. Fakat ekin bulunduğu dosya raflarımda kaldı. Yirmi yıldan fazla bir süredir daha fazla örnek toplayarak, yeni çözümlenme açıları bularak, başka sözcükleri dahil ederek, bu dosyaya yeni şeyler ekliyorum. Bunun kendi başına bir kitap oluşturabileceğini hissetmeye başladım. Tüm dosyayı tekrar gözden geçirdim, bütün notları ve denemeleri yeniden yazıp,

bazı sözcükleri çıkardım ve başkalarını ekledim. Elinizdeki kitap bunun sonucudur.

Anahtar Sözcükler'in gelişim sürecini vurgulamamın nedeni, bunun aynı zamanda kitabın boyutunu ve amacını gösterdiğini düşünmemdir. Belirli bir akademik konunun sözlüğü ya da sözlükçesi değildir bu kitap. Birtakım sözcüklerin sözlük tarihlerine veya tanımlarına yazılmış bir dizi dipnot tanımı da değil. Daha çok bir *sözvarlığı* çerçevesinde bir incelemenin kaydedilmesidir: *kültür* ve *toplum* diye gruplandığımız uygulamalar ve kurumlar hakkında, İngilizce'de yaptığımız en genel tartışmalarımızdaki ortak anlam ve sözcüklerden oluşan bütünlük çerçevesinde. Dahil etmiş olduğum her sözcük, vaktiyle herhangi bir tartışma esnasında dikkatimi çekmek için yırtınmıştı adeta; çünkü anlamlarına ilişkin sorunları, tartışmak üzere kullanıldığı sorunlarla ayrılmaz biçimde iç içe gibi gelmişti bana. Yazdığım notun başından kalkıp, aynı sözcüğü aynı önem ve zorluk duygusuyla yeniden duyduğum çok olmuştur: elbette genelde hedefi başka olan konuşma ve tartışmalarda. Bu deneyimi iki anlamda bir *sözvarlığı* sorunu olarak görmeye başladım: bilinen sözcüklerin yerine oturtulması gereken mevcut ve gelişen anlamları; ve bana gene özel anlam oluşumları gibi görünen, insanların kurduğu örtük olduğu kadar apaçık bağlantılar – sadece tartışma biçimleri değil, başka bir düzeyde merkezî önemdeki deneyimlerimizden birçoğunu görme biçimleri. Bu durumda yapmam gereken sadece örnekler toplamak ve belli kullanımlara dair kayıtları aramak yahut gözden geçirmek değil, yapabildiğim kadarıyla, tek tek sözcükler veya alışlagelmiş öbekler halinde sözvarlığının içinde bulunan bazı konu ve sorunları tahlil etmektir. Bu sözcüklere, birbiriyle bağlantılı iki anlamda, *Anahtar Sözcükler* dedim: bunlar bazı etkinlikler ve yorumlarında önemli ve bağlayıcı sözcüklerdir; bazı düşünce biçimlerindeyse önemli, işaret noktası türünden sözcüklerdir. Belli kullanımlar belli kültür ve toplumu algılama biçimlerini zorunlu kılar; en başta da bu iki yaygın sözcük gelir. Başka bazı kullanımlar aynı genel

alandaki haklarında hepimizin çok daha fazla bilinçli olması gereken konu ve sorunları deşiyor gibi geldi bana. Sözcük listesi üstüne notlar; belirli oluşumların çözümlenmesi: işte etkin bir sözcük kullanımının öğeleri bunlardı – *culture* ve *society* sözcüklerinin anlamlarının biçimlendirdiği alandaki anlam sorunlarını bir nevi kaydetme, araştırma ve sunma.

Kuşkusuz sorunların hepsi sırf sözcüklerin çözümlenmesiyle anlaşılmaz. Tersine, hem aşamalı gelişimler hem de en açık ihtilaf ve çatışmalar da dahil olmak üzere, toplumsal ve entelektüel sorunların birçoğu, dilsel çözümlenmenin içinde ve ötesinde varlığını sürdürmüştür. Yine de eğer biz sözcükleri sorunların ögesi olarak görmezsek, bu meselelerin birçoğu, kanımca bir sonuç vermez, hatta inanıyorum ki bir kısmı, üzerinde odaklanmaya dahi elvermez. Bu bakış açısı artık çok daha yaygın olarak kabul görüyor. *Culture* sözcüğünün farklı kullanımları hakkında ilk sorularımı sorarken, nazikçe yahut nezaketten uzak biçimde bunların temelde yetersiz eğitim olgusundan kaynaklandığı yolunda bir izlenim verildi bana; ve bunun doğru olması (gerçek anlamda herkes için doğru bu) sadece sorunun asıl önemli yanlarını bulandırmış oldu. Bir sözcüğün, bir topluluk ya da bir dönemde herhangi bir kullanımına duyulan güçlü güvenin sorgulanması güçtür. 18. yıldan bir mektup hatırlıyorum:

Kibarlar arasında bu denli moda olan *sentimental* sözcüğünün sence anlamı nedir..? Akıllıca ve hoş ne varsa bu sözcük hepsini kapsıyor... sık sık birinin *sentimental* bir adam olduğunu; *sentimental* bir gruptuk; *sentimental* bir yürüyüşe çıktım denildiğini duyduğumda şaşırmadan edemiyorum.

Neyse, o moda geçti. *Sentimental*'in anlamı değişip bozuldu. Sözcüğün anlamını bugün soran hiç kimse o bildik, hafif donmuş, kibar bakışla karşılaşmaz. Belli bir tarihsel süreç tamamlandınca hepimiz ondan kurtulup rahatlayabiliriz. Fakat *literature*, *aesthetic*, *representative*, *empirical*, *unconscious*, *liberal*: bunlar ve bana sorunlu gelen birçok başka sözcük, sağ çevrelerde saydam görünecektir; doğru kullanımları sadece bir eği-

tim sorunudur. Oysa *class, democracy, equality, evolution, materialism*: bunlar hakkında tartışmamız gerektiğini biliyoruz, fakat her hizbe [sect] belli kullanımlar atayabilir ve bizimki dışında tüm hizipleri *hizipçi* [sectarian] diye adlandırabiliriz. Dilin bu tür bir güvene dayandığı söylenebilir fakat herhangi bir büyük dilde ve özellikle değişim dönemlerinde, gerekli güven ve açıklık kaygısı, eğer söz konusu sorularla yüzleşilmezse, çok çabuk kırılabilir.

Sorular sadece anlama ilişkin olmamakla birlikte, kaçınılmaz olarak çoğu durumda anlamlarla ilgilidir. Bir sözcük gördüklerinde, bazı insanlar ilk yapılacak işin onu tanımlamak olduğunu düşünürler. Sözlükler üretilir ve genelde zaman ve mekân çok kısıtlı olduğu için güven vericilik bakımından aşağı kalmayan bir yetkinlik gösterisiyle asıl anlam diye adlandırılan şey yüklenir. Vaktiyle gazetelere gönderilmiş mektuplar ve halk tartışmalarından “Webster’ımda şöyle gördüm” ve “Oxford sözlüğümde şunu buldum” gibi çeşitli cümleleri toplama başlamıştım. Genelde sorun, tartışmadaki zor bir terim oluyordu. Fakat mülkiyete dair (“Webster’ım”) ilginç bir imayla bu cümlelerin etkili edası, tartışmaya uyan bir anlama sahip çıkmak ve uymayan fakat bazı cahil kişilerin kullanacak kadar aptal olduğu öbür anlamları dışlamaya dönüktü. Elbette *banx-ring, baobab* veya *barilla*, hatta *barbel, basilica* veya *batik* hakkında ya da daha açık olacak biçimde *barber, barley* veya *barn* hakkında kesinlik istersek bu tür tanım etkili olur. Fakat değişik türden sözcükler ve özellikle fikir ve değerleri kapsayan sözcükler için, bu yalnızca imkânsız değil, aynı zamanda yersiz bir işlemdir. Çoğumuzun kullandığı sözlükler, yani tanım sözlükleri böylesi durumlarda, sözlük adını ne kadar hak ettiklerine de bağlı olarak, hepsi kullanımda olan bir anlam yelpazesi sunar ve sorun da işte bu yelpazedir. Derken bunların başından kalkıp tarihsel sözlüklere ve tarihsel ve çağdaş anlambilim konusunda çalışmalara başvurduğumuzda, artık “asıl anlam” yelpazesinin oldukça ötesindeyizdir. Bir anlamlar tarihi ve karmaşası buluruz karşımızda; bilinçli değişimler veya bilinçli olarak farklı kullanımlar; yenilik, eskime, özelleşme,

genişleme, çakışma, aktarım; ya da saymaca bir sürekliliğin üstünü örttüğü değişimler; böylece süregelen genel anlamlarıyla asırlardır orada duruyor görünen sözcükler, tamamen farklı ya da tamamen değişken, ama yine de bazen fark edilmesi güç anlam ve anlam içerimleri ifade etmeye başlar. *Industry, family, nature* bu tür kaynaklardan bize doğru sıçrarlar; *class, rational, subjective* yıllarca okuduktan sonra şüpheli kalabilir. Bu durumların herbirinde, anlatmış olduğum şekilde başlayan belli bir ilgi alanında anlam sorunları beni meşgul etti ve her tür tanımın zorluklarını bütün kesinliğiyle fark etme me yol açtı.

Bu kitabın kaydettiği çalışma, birçok disiplinin yakınlaştığı ama genelde kesişmediği bir alanda yapıldı. Yapıt birçok uzmanlık alanına dayanmaktadır, fakat amacı bunları, seçilen örneklerle birlikte, genel erişime açmaktır. Bunun bir öze değilse de böylesi bir girişimin içerdiği kimi zorlukları açıklamaya ihtiyacı var. İki büyük başlık altında toplanabilir bunlar: bilgi sorunları ve kuram sorunları.

Bilgi sorunları çetindir. Yine de İngilizce sözcüklerdeki anlamın yapısı ve gelişimleri üzerine çalışan herhangi birinin muhteşem Oxford Sözlüğü gibi olağanüstü bir avantajı var. Bu sadece editörleri olan Murray, Bradley ve takipçilerinin birikiminin bir anıtı değil, Filoloji Derneği'nin ilk çalışmasına ek olarak, sonraları mektupla katkıda bulunan yüzlerce katılımcının ortak girişiminin kaydıdır aynı zamanda. Belli sözcükler hakkındaki birkaç araştırma, büyük Sözlük'ün açıklamasıyla sona erdi, fakat çok daha az sayıda araştırma bu sözlük olmasaydı korkusuzca yola koyulabilirdi. *Karmaşık Sözcüklerin Yapısı* adlı çalışmasında Sözlük'te birçok hata bulan William Empson gibi, "tek tek sözcükler üzerine yapmaya muktedir olduğum bu tür bir çalışmanın neredeyse bütünüyle o heybetli nesneyi olduğu gibi kullanmaya bağlı olduğu"nu düşünüyorum. Fakat bu zorunlu itiraf yapıldıktan sonra, kendi çalışmamda OED hakkında bulduğum şey üç biçimde özetlenebilir. Sözlük'ün yapıldığı dönemin çok fazla ayırdındaydım: as-